

INSURECȚIA NAȚIONALĂ ARMATĂ ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944

(1 oră)

I Planul lecției

1. Pregătirea politică și militară a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste

- Condițiile interne și externe în care s-a trecut la pregătirea insurecției ;¹
- Elaborarea de către P.C.R. a planului de răsturnare a dictaturii militară-fasciste și de întoarcere a armelor împotriva coteropitorilor hitleriști :
- întărirea conducerii de partid ;²)
- încheierea *Frontului Unic Muncitoresc* ;³)
- organizarea *Formațiunilor de luptă patriotice* ;⁴)
- realizarea colaborării cu cercurile palatului și cu ofițerii patrioți din Comandamentul Capitalei ;⁵)
- atragerea armatei ;⁶)
- formarea *Blocului Național Democrat* ;⁷)

2. Desfășurarea insurecției

- alegerea momentului dezlănțuirii insurecției — 23 August 1944 ;⁸)
- arestarea guvernului antonescian și formarea unui guvern al Blocului Național-Democrat în frunte cu Constantin Sănătescu ;⁹)
- desfășurarea insurecției în Capitală, 23—26 august 1944 ;¹⁰)
- desfășurarea insurecției în celelalte localități și regiuni din țară, 23—31 august ;¹¹)
- primirea entuziastă a trupelor sovietice în Capitală, 30 august.

3. Importanța internă și internațională a insurecției

— importanța internă :

- a pus capăt celei mai negre pagini din istoria patriei — dominației fasciste-antonesciene ;
- a scos țara din războiul nedrept antisovietic și a încadrat-o în coaliția antihitleristă ;
- constituie începutul revoluției democrat-populare ;
- ziua de 23 August e cea mai mare sărbătoare națională a poporului român.

— importanța internațională :

- Germania hitleristă a pierdut o puternică bază de aprovizionare, forțele militare și tehnice de luptă din România, armata română și pozițiile strategice pentru dominarea sud-estului Europei ;

- sistemul de dominație hitlerist din Balcani a primit o lovitură zdrobitoare ;
- alăturarea României Coaliției antihitleriste, cu toate forțele militare și economice, a înlesnit lupta de eliberare a popoarelor și a grăbit sfârșitul războiului.

II. Comentariu istoric

1. Situația economică și socială a României era deosebit de grea. Întreaga economie a țării era subordonată războiului fascist și Germaniei hitleriste. Fabricile au fost militarizate. Bunurile de consum și alimentele erau puse la dispoziția trupelor fasciste și masele populare nu mai puteau suporta lipsurile și foametea. Clasa muncitoare, țărănimea muncitoare, mica burghezie și o parte a marii burghezii se manifestau tot mai accentuat împotriva războiului fascist și doreau înlăturarea clicii fasciste antonesciene și a dominației hitleriste în România.

Rezistența crescîndă din țară s-a împletit cu înfrîngerile suferite pe front. Armata sovietică a dat lovituri zdrobitoare armatei hitleriste și sateliților acesteia. Guvernul fascist antonescian a intrat într-o criză acută. Încă din primăvara anului 1942 a încercat să tatoneze posibilitatea încheierii unei păci separate cu Puterile occidentale, însă încercările au eșuat.

2. Partidul Comunist Român și-a precizat poziția față de război încă de la începutul acestuia, prin *Circulara din 8 iulie* și *Platforma-program din 6 septembrie 1941*, chemînd, totodată, masele la luptă împotriva dictaturii militarofasciste antonesciene, pentru scoaterea țării din război și întoarcerea armelor împotriva cotropitorilor hitleriști. Analizînd situația internă și cea internațională, activul de bază al P.C.R. din lagăre, închisori sau din ilegalitate a elaborat, încă din vara anului 1943, o serie de măsuri pentru întărirea partidului, în vederea înlăturării dictaturii militare-fasciste și scoaterii României din război. Una dintre aceste importante măsuri a fost crearea unei noi conduceri a partidului și întărirea legăturilor partidului cu masele largi populare. Din conducerea provizorie a partidului, constituită la 4 aprilie 1944, făceau parte : Emil Bodnăraș, Constantin Pîrvulescu și Iosif Rangheț. Ea a avut sarcina de a uni forțele antihitleriste și a pregăti acțiunea de răsturnare a guvernului antonescian.

3. Încă de la înființarea sa, P.C.R. a militat pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare. Acum era cu atît mai necesară, cu cît clasa muncitoare trebuia să formeze forța principală de luptă în jurul căreia trebuiau să se coaleză celelalte forțe patriotice, pentru doborîrea dictaturii militarofasciste, înlăturarea dominației hitleriste și scoaterea țării din război. După eforturi susținute din partea P.C.R. și a aripii de stînga din P.S.D., la sfîrșitul lunii aprilie 1944 s-a realizat *Frontul Unic Muncitoresc*. La 1 mai 1944 Frontul Unic Muncitoresc a lansat manifestul „Către întreaga clasă muncitoare ! Către poporul român !”, prin care chemă la luptă forțele patriotice din întreaga țară.

4. O acțiune însemnată din planul de pregătire a insurecției a fost organizarea muncitorilor în *Formațiuni de luptă patriotice* și în *gărzi patriotice*. Numai în Capitală au fost organizate 50 de formațiuni de luptă patriotice. Pe plan central, s-a organizat Comandamentul general al formațiunilor de luptă patriotice în frunte cu Emil Bodnăraș, iar în țară, comandamente regionale în Ol-

tenia, Banat, Dobrogea, Moldova, Țara Bîrsei și baze de aprovizionare cu armament.

5. Partidul Comunist Român a luat legătura cu cercurile palatului, care s-au desolidarizat tot mai mult de acțiunile guvernului fascist antonescian. În această acțiune au îndeplinit sarcini importante din partea P.C.R.: Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș. Un moment important în pregătirea insurecției l-a constituit întâlnirea din noaptea de 13—14 iunie 1944 între reprezentanții P.C.R., un grup important de generali și ofițeri patrioți din Comandamentul militar al Capitalei și reprezentanții palatului. Participanții au acceptat planul insurecțional elaborat de P.C.R.

6. Partidul Comunist Român a desfășurat o activitate intensă pentru atragerea armatei, a soldaților și gradaților și a ofițerilor patrioți. Numeroase manifeste au fost adresate în mod special armatei pentru a lămuri militarii asupra caracterului nedrept al războiului antisovietic și al necesității trecerii de partea coaliției antihitleriste. Din Comandamentul militar al Capitalei a colaborat la acțiunea de pregătire militară a insurecției un grup de ofițeri patrioți, în frunte cu colonelul Dămăceanu. Pe teritoriul Uniunii Sovietice, din prizonierii români s-a constituit, încă din 1943, *Divizia de voluntari Tudor Vladimirescu* care s-a angajat să lupte cu arma în mână împotriva Germaniei hitleriste.

7. Folosind contradicțiile din rîndurile claselor dominante, Partidul Comunist Român a militat pentru colaborarea cu reprezentanții acestora, care se pronunțau pentru înlăturarea clictii fasciste antonesciene, înlăturarea dominației hitleriste și scoaterea țării din războiul fascist. Astfel, după multe tergiversări, liderii „partidelor istorice“ au acceptat această colaborare și la 20 iunie 1944 s-a încheiat *Blocul Național Democrat* între P.C.R., P.S.D., P.N.T. și P.N.L. Iuliu Maniu a refuzat colaborarea și cu celelalte forțe din *Frontul Patriotic Antihitlerist*, constituit în 1943.

8. Partidul Comunist Român a ales momentul dezlănțuirii insurecției cînd criza dictaturii fasciste antonesciene a atins punctul culminant. La 20 august, trupele sovietice au declanșat ofensiva de la Iași-Chișinău. Antonescu intenționa să declare mobilizare generală și să organizeze o rezistență pe linia munților Orientali: Focșani-Nămăloasa-Galați. Partidul Comunist Român, care stabilise data de 26 august pentru începerea insurecției, a hotărît dezlănțuirea ei pe 23 august, înainte ca Antonescu să pună în aplicare planurile sale criminale.

9. În ziua de 23 August, s-a declanșat insurecția antifascistă armată. Fiind convocate la un consiliu la palat, de către rege, căpeteniile fasciste — în frunte cu primul ministru Ion Antonescu și vicepreședintele Consiliului de miniștri, Mihai Antonescu — au fost arestate de o echipă de militari și, conform planului insurecțional, au fost ridicate de o formațiune patriotică, condusă de Emil Bodnăraș, și transportate la o casă conspirativă a partidului din Vatra Luminoasă din Capitală. În locul guvernului antonescian s-a alcătuit un guvern al Blocului Național Democrat, în frunte cu generalul Constantin Sănătescu.

10. Formațiunile de luptă patriotice și unitățile armatei au ocupat punctele strategice și principalele obiective și instituții din Capitală: Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Palatul telefoanelor, Poșta, Stația de radioemisiune. Au avut loc lupte cu trupele hitleriste la sediul Misiunii germane pentru armata aerului (fosta prefectură a județului Ilfov, de pe Splaiul Independenței), Sediul Misiunii militare pentru armata de uscat (azi Academia mi-

litară), în jurul Capitalei, la Băneasa, Tunari, Otopeni, Pipera. Pînă la 26 august, grupurile hitleriste din jurul Capitalei au fost lichidate.

11. Lupte cu grupările hitleriste din țară s-au desfășurat pe valea Prahovei, la Turnu-Severin, Cernavoda, Giurgiu, Călărași, Timișoara, Arad, Brașov. Alte forțe au făcut acoperirea frontierei de sud-vest din podișul Transilvaniei pentru a împiedeca ocuparea trecătorilor munților de armatele hitleriste și hortiste. Pînă la 31 august, au fost lichidate toate grupările hitleriste. Forțele armatei române au fost îndreptate spre acoperirea frontierei de sud-vest a Transilvaniei.

III. Texte

Chemarea P.C.R. din 22 martie 1944 „Către comandanții de mari unități, către generali, ofițeri și soldații armatei noastre“

„Interesul suprem național cere ca România fără nici o întârziere să rupă alianța cu Hitler și să întoarcă armele împotriva nemților, dușmani comuni ai Națiunilor Unite și ai României. Numai astfel salvăm viitorul țării, al poporului, al armatei.

Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborât. Pentru aceasta armata trebuie să se unească cu toți patrioții... Armata și comandanții ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și îndeplinească imediat datoria patriotică... Împiedicați cu armele pustiirea țării de către nemți! Uniți-vă cu toți patrioții în luptă pentru salvarea țării: Trăiască România liberă și independentă!“

„Magazin istoric“, nr. 4, 1969, p. 10.

*
* *

Manifestul editat la 1 Mai 1944 de Frontul Unic Muncitoresc, constituit din P.C.R. și P.S.D.

„Muncitorimea își strînge astăzi rîndurile în Frontul Unic, la noi ca pretutindeni.

În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea organizată, unită de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întregul popor român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială la luptă hotărîtă pentru

Pace imediată!

Răsturnarea guvernului Antonescu! Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste!

Izgonirea forțelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane!“

„România liberă“, nr. 4 din 26 mai 1944

*
*   *

Incheierea înțelegerii cu partidele liberal și național-țărănesc

„...La scurt timp, partidele comunist și social-democrat realizează un acord de colaborare cu partidele liberal și național-țărănesc în cadrul Blocului național-democrat, pe baza unei platforme de acțiune ce prevedea ieșirea României din coaliția fascistă, încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, alungarea trupelor germane din țară, înlăturarea regimului dictatorial și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic. Totodată, partidul comunist a stabilit legături cu monarhia și cercurile grupate în jurul palatului regal. O deosebită însemnătate au avut legăturile partidului comunist cu cadre de comandă ale armatei, cu ofițerii și generalii patrioți care au colaborat activ la pregătirea militară a insurecției. Răsturnarea guvernului dictaturii militaro-fasciste, ieșirea din războiul antisovietic apăreau astfel în fața maselor populare, a cercurilor largi ale opiniei publice ca o necesitate arzătoare, vitală pentru însăși existența națională, pentru salvagardarea intereselor supreme ale întregului popor, pentru dezvoltarea viitoare a societății noastre“.

Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale, consacrată celei de-a XXV-lea aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, 22 august 1969, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. IV, p. 369—375.

*
*   *

Despre importanța insurecției naționale antifasciste armate din August 1944

„Memorabilul act de la 23 August 1944 a deschis poporului nostru calea cuceririi libertății sociale, a realizării celor mai înalte aspirații ale celor ce muncesc, a victoriei revoluției socialiste și trecerii la construirea noii orînduirii. Sub conducerea partidului comunist, steag neîmfricat al intereselor naționale, România a înlăturat pentru totdeauna jugul dominației imperialiste, și-a cîștigat deplina independență de stat; poporul român, luîndu-și destinele în propriile mîini, își făurește liber și neatîrnat viața nouă, așa cum dorește — viața socialistă“.

Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, 29 noiembrie 1968, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. III, Edit. politică, Buc., 1969, p. 721—722.

*
*   *

„În urma propunerii de pace oferită de către Rusia Sovietică, România a ieșit din război [...].

Această ieșire din război a venit cu totul prin surprindere pentru comandamentul german, cu atât mai mult cu cât Antonescu, cu ocazia ultimei vizite făcute la cartierul lui Hitler, a declarat că România va lupta pînă la urmă și pînă la ultimul om. La rîndul lui, Hitler a promis că frontul din răsărit va fi stabilizat [...]“

Postul de radio Atlantic, 24 august 1944

*
* * *

„Ziarul «Pravda», în cronică evenimentelor internaționale, scrie că [...] Ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație german din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate să fie subestimată [...]“

Postul de radio Moscova, 27 august 1944

*
* * *

„Întoarcerea armelor de către România constituie, fără îndoială, lovitură cea mai grea pe care Germania a primit-o în această regiune a Europei. Întîi pentru că aceasta o privează definitiv de ultimele rezerve de petrol pe care bombardamentele neîncetate le lăsase intacte. Apoi, pentru că, cu concursul României, accesul către cîmpia Ungariei devine mai ușor pentru armatele ruse și prin Cîmpia Ungară se pătrunde ușor în Austria... Chiar acum Germania a pierdut acea parte din această regiune a Europei pe care pretindea că o domină.“

„Le Figaro“, 30 august 1944

*
* * *

„Dezastrul german din România a pecetluit soarta armatelor Reichului din Balcani. Prin trecerea României de partea aliaților, Germania este amenințată din sud-est, iar Ungaria se află în pragul prăbușirii. Drumul din sud-est care duce la Budapesta, Praga și Viena este deschis căci germanii nu mai au în această direcție nici o apărare și nu mai pot concentra noi trupe. Este deci legitim ca poporul român să aibe în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție de care poporul român poate să se felicite.“

Postul de radio New York, 18 septembrie 1944

*
*   *
*

„Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 marchează un moment hotărîtor în dezvoltarea țării noastre pe un drum nou, deschizînd calea eliberării de sub dominația Germaniei naziste și trecerii la realizarea unor profunde transformări sociale revoluționare în România. Totodată, victoria insurecției și intrarea armatei române în războiul antihitlerist au fost apreciate pe plan internațional ca acte cu profunde implicații asupra cursului celui de-al doilea război mondial. Aceasta a accelerat prăbușirea frontului fascist în această zonă a Europei, a de-jucat încercările lui Hitler și Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouă linie de rezistență militară, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice în Balcani și spre centrul continentului“.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 50.

IV. Materiale intuitive

Hărți istorice. Harta Desfășurarea insurecției naționale antifasciste armate. 23—31 august 1944 din *Atlas istoric* (Editura didactică și pedagogică, 1971) poate fi mărită și folosită la lecție. De asemenea, poate fi utilizată o schiță cu *Desfășurarea insurecției în interiorul și în împrejurimile Capitalei. Planșa P.C.R. în fruntea acțiunilor pentru pregătirea insurecției armate* (din expoziția „P.C.R. — 50 de ani în slujba poporului“) conține portrete și fotocopii după documente care pot fi folosite la predare. Printre acestea sînt: Portretele membrilor conducerii operative a P.C.R. din aprilie 1944, ale membrilor Comitetului militar, ale unor intelectuali, semnatari ai memoriului de protest adresat lui I. Antonescu.

Portrete și fotocopii pot fi folosite și din albumele „Glorie străbună“ și „Portrete de eroi“, editate de Editura militară.

Diapozitive pot fi selectate din setul *Istoria României*. În școlile care au aparat de proiecție film se poate proiecta și filmul *Insurecția națională antifascistă armată*, pe 16 mm, realizat de Ministerul Educației și Învățămîntului.

V. Indicații metodice

a) Varianta I.

Se verifică tema anterioară punîndu-se în discuție problemele: Situația economică și socială a României în timpul dictaturii militaro-fasciste; Consecințele atragerii României în războiul fascist; Crunta teroare instaurată în țară; Poziția P.C.R. față de dictatura militaro-fascistă și războiul antisovietic; Lupta P.C.R. pentru mobilizarea maselor la sabotarea producției de război și formarea coaliției antihitleriste.

Concluziile profesorului vor fi legate de primul punct al noii teme, lămurindu-se condițiile interne și externe în care P.C.R. a trecut la pregătirea insurecției. Pe o hartă a României se va arăta pînă unde ajunsese linia frontului de răsărit. În continuare, profesorul va lămuri fiecare punct din planul P.C.R. de răsturnare a dictaturii militaro-fasciste și de întoarcere a armelor împotriva Germaniei hitleriste. Cînd se va vorbi despre măsurile privitoare la întărirea partidului, se vor arăta portretele membrilor conducerii operative a partidului de pe planșa P.C.R. în fruntea acțiunilor pentru pregătirea insurecției armate. Înființarea și activitatea F.U.M. vor fi argumentate cu citarea unui fragment din manifestul editat de F.U.M. la 1 mai 1944. La fel vor fi argumentate și problema realizării colaborării P.C.R. cu cercurile palatului și cu reprezentanții partidelor burgheze, P.N.Ț. și P.N.L., cu un pasaj din cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale din 22 august 1969, sau din altă cuvîntare, iar activitatea de atragere a armatei, cu un fragment din manifestele P.C.R. adresate armatei.

Desfășurarea insurecției în Capitală poate fi explicată după o schiță cu principalele lupte din interiorul și din exteriorul Capitalei, din perioada 23—26 august, iar desfășurarea în țară, după harta *Desfășurarea insurecției naționale antifasciste armate*, desenată la scară mărită din Atlas istoric. Sublinierea rolului conducător și mobilizator al P.C.R. se va face citînd din apelurile P.C.R. adresate maselor, din cuvîntările conducătorilor de partid sau din memoriile participanților.

Un accent deosebit se va pune pe înțelegerea de către elevi a importanței insurecției naționale antifasciste pentru poporul român și pentru desfășurarea generală a războiului, pe ecoul insurecției peste hotare. La fel, se pot cita fragmente din cuvîntările conducătorilor partidului și statului și din aprecierile făcute de conducătorii de state, de corespondenții de presă și de posturile de radio străine.

Schema pe tablă se va întocmi paralel cu explicarea problemelor.

b) Varianta 2.

Lecția cu filmul *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă*.

Se pun numai cîteva întrebări pentru a introduce pe elevi în temă : Cînd a fost atrasă țara în războiul fascist ? Care a fost linia politică a P.C.R. față de război și prin ce documente s-a precizat ? Cînd s-a format Frontul patriotic antihitlerist ?

În continuare, se arată în ce constă planul politico-militar de pregătire a insurecției, cum s-a desfășurat insurecția în Capitală și în țară, ce însemnătate are, fără a se mai cita din documente, urmînd ca acestea să fie citate în ora următoare, cînd se va discuta lecția. Va urma proiecția filmului. Ca temă pentru acasă se poate da studierea unor fragmente din lucrarea *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Edit. militară, 1974.

În ora următoare, lecția va fi reluată și discutată — problemă cu problemă — și, cu ajutorul clasei, se va întocmi schema pe tablă și va fi scrisă de elevi în caiete. Elevii vor fi determinați să judece, punându-li-se întrebări suplimentare : în legătură cu tactica P.C.R. ; cu poziția „partidelor istorice“. De ce au acceptat așa târziu reprezentanții acestor partide colaborarea cu P.C.R. ? De ce nu au acceptat colaborarea cu celelalte grupări din Frontul patriotic anti-hitlerist ? Care sînt forțele care au asigurat victoria insurecției ? Ce însemnătate internă și internațională are insurecția ?

NICOLAE BİRDEANU